

Jarosław Koral

"Liberalizm i jego filozofia", Stanisław Kowalczyk, Katowice 1995 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 4/2, 255-257

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

prowadzono od 1983 do 1992 r. Początkowo postępowaly zółtym krokiem. Jakość wykonania i tempo osiągnęły odpowiedni poziom w ostatnich latach, gdy kierownictwo przejął miejscowy proboszcz o. Augustyn Węgrzyn. Nadto pod bezpośrednim nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ratowano malowidła. Z funduszy diecezjalnych prowadzono remonty kościoła św. Józefa, obejmujące skotwienie murów, naprawę więźby dachowej, wymianę pokrycia z dachówki na blachę miedzianą oraz prace elewacyjne po uprzednim całkowitym usunięciu starych tynków. Dom Gościnny (Zielony Dom) błędnie nazywany opatówką był pod zarządem władz Gminy, a w 1984 r. stał się własnością parafii. W latach 1978 – 1983 z funduszy konserwatorskich przeprowadzono kapitalny remont więźby dachowej, zrekonstruowano komin i pokryto dach miedzianą blachą. Letni pawilon na wodzie, tzw. „Pawilon Opaty” w Bettelem przez wiele lat pozostawał bez opieki. W 1978 r. zagrażała mu śmierć techniczna. Gruntowny remont przeprowadzono w latach 1982 – 1991. Na końcu Wojewódzki Konserwator Zabytków przedstawił najważniejsze i najpilniejsze, choć często mało widoczne prace, które w miarę uzyskanych środków finansowych będą kolejno realizowane.

Wykaz skrótów, bibliografia obejmująca 583 pozycje, indeks nazwisk oraz spis 188 ilustracji podany w językach: polskim, niemieckim i czeskim zajmuje ostatnie stronicie omawianej książki. Dzieło zostało bardzo starannie wydane, nie ma błędów drukarskich, a wysoka jakość papieru i przeważająca ilość kolorowych ilustracji – dzieł sztuki, dodatkowo podnosi jego walory. Nie zawsze przeprowadzano staranną krytykę źródeł o rodowodzie protestanckim. Stąd pojawiają się wnioski, które nie korespondują z głębią zawartą w tytule. Nie łatwo jest pisać o okresach trudnych, ale nie można stawać w obronie grupy dziś liczebnie słabszej, a katolików obwiniać za to, że budowali wspanialsze niż wcześniej barokowe kościoły, czy wysokiej klasy organy. To nie musiało wynikać z ducha kontrreformacji, „którą ks. J. Mandziuk nazywa „wiekiem kontrofensywy katolicyzmu”, ale z wewnętrznej reformy podjętej przez Kościół na Soborze Trydenckim. Stojąc przed trzecim tysiącleciem powinniśmy razem z „braćmi odłączonymi” odkrywać to co łączyło dawniej, a obecnie nie straciło swej wartości. Cieszy wiadomość podana w omawianym dziele, że po przejściu Wierzbnej przez cystersów, ponad 40 lat pełnił tam funkcję protestancki pastor i to, że przygotowując rozbudowę przeoratu opat rozesłał listy do sąsiadów, także protestantów, z prośbą o pomoc przy inwestycji, przede wszystkim o skierowanie na budowę czeladzi i podwódt”. Ci ostatni pracowali 8 dni. Lepszej współpracy wówczas nie można sobie wyobrazić.

Ks. Stanisław Książek

Ks. Stanisław K o w a l c z y k, *Liberalizm i jego filozofia*, Katowice 1995, ss. 223.

Współczesną scenę polityczną charakteryzuje wielkość ścierania się różnorodnych orientacji w sferze myśli społecznej. Do najbardziej znaczących w tym zagadnieniu zaliczyć należy problematykę liberalizmu. Nurt ten pojawił się w wieku XVII i XVIII, a w następnych stuleciach zdominował dzieje Europy i świata. Ostatnie 200 lat to nieustanny konflikt pomiędzy liberalnym kapitalizmem, a marksistowskim socjalizmem. Społeczna nauka Kościoła dostrzega mankamenty obu tych kierunków, poszukując jednocześnie rozwiązań respektujących wolność człowieka i narodów, sprawiedliwość i miłość społeczną.

Pozycja ks. Stanisława Kowalczyka pt. *Liberalizm i jego filozofia* stara się odpowiedzieć na pytanie, czy liberalizm – i jaki – jest zgodny z podstawowymi zasadami chrześcijaństwa? Praca ta składa się z dwóch części: historycznej i systematycznej, które wzajemnie się dopełniają. W pierwszej części autor koncentruje swoje refleksje na pojęciach i formach liberalizmu oraz jego podstawowych źródłach.

Dochodzi do wniosku, że trudno jest jednoznacznie zdefiniować to pojęcie, zwłaszcza w odniesieniu do różnych sektorów ludzkiego życia indywidualnego i społecznego. Najczęściej spotykanymi formami (typami) liberalizmu są: liberalizm ekonomiczny, filozoficzny, polityczny, aksjologiczny i religijny. Owa różnorodność liberalizmu nie wyklucza jednak istnienia cech wspólnych, które przynależą do jego istoty, a są nimi: afirmacja absolutnego charakteru praw człowieka oraz przekonanie, iż granice ludzkiej wolności są trwałe i nienaruszalne. Liberalizm źródłami swymi sięga do filozoficznych założeń nominalizmu, indywidualizmu, racjonalizmu i subiektywizmu.

Następnie ks. Kowalczyk poddaje analizie historycznej liberalizm angielski, francuski i niemiecki. Na terenie Wielkiej Brytanii kierunek ten był i jest dominującym nurtem filozoficzno-społecznym. Do jego najbardziej znanych przedstawicieli należą: Hobbes, Locke, Hume, Mill. Ich wspólnym mianownikiem jest afirmacja idei współzawodnictwa, wolności działania ekonomicznego i naturalistyczne rozumienie religii.

Głównymi przedstawicielami liberalizmu francuskiego byli: Constant, Monteskiusz i Rousseau, który wywarł największy wpływ na rozwój tej ideologii. Monteskiusz wsławił się rozgraniczeniem trojkiej władzy funkcjonującej na terenie państwa: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Constant z kolei upowszechniał konstytucjonalizm, eksponując w strukturach i funkcjach państwa rolę prawa.

Na gruncie niemieckim najbardziej znaczącym przedstawicielem klasycznego liberalizmu był Immanuel Kant, który uwypuklał ideę wolności człowieka i afirmację jego etycznej autonomii. W swojej koncepcji akcentował również istotną rolę religii, którą postrzegał jako realizację obowiązków etycznych.

W ostatnim rozdziale części pierwszej ks. Kowalczyk podejmuje zagadnienie liberalizmu polskiego, którego charakterystycznymi cechami są: odrzucenie agresywnego „darwinizmu społecznego” i akceptowanie socjalnych obowiązków państwa, aprobata wartości narodowych i powiązanie z katolicyzmem. Następnie prezentuje autor panoramę najbardziej znanych polskich przedstawicieli liberalizmu i ich poglądy. Zalicza do tego grona między innymi takie osoby, jak: Adam Czartoryski, Adam Cieszkowski, Julian Dunajewski, Ferdynand Zweig. Wśród współczesnych liberalistów polskich zauważa: Mirosława Dzielskiego, Janusza Korwin-Mikke, Ryszarda Legutko i Lecha Mażewskiego.

Druga część tej pozycji poświęcona jest problematyce antropologiczno-społecznej. Na wstępie ks. Kowalczyk podejmuje zagadnienie koncepcji człowieka oraz społeczności i państwa w ujęciu liberalnym. Podkreśla, że liberalizm opiera się na koncepcji relacyjno-indywidualistycznej, która podkreśla historyczne uwarunkowania idei człowieka. W koncepcji tej dostrzega wpływ nominalizmu, indywidualizmu, aktualizmu, relatywizmu, subiektywizmu i depersonalizacji bytu ludzkiego. Poważnym mankamentem antropologii liberalistycznej według autora jest brak globalnej koncepcji osoby ludzkiej. Dostrzega się sferę popędową i emocjonalną człowieka, a pomija osobowo-duchowy wymiar człowieczeństwa. Twórcy liberalizmu zakwestionowali twierdzenie, że życie społeczne jest fenomenem naturalnym i koniecznym. Każda społeczność opiera się na zasadzie umowy społecznej, gdzie funkcjonujące w niej prawa opierają się na układach. Życiem społecznym winny kierować zasady: nieograniczonej wolności jednostki, pluralizmu, tolerancji, wolnego rynku i konkurencji.

Państwo w ujęciu liberalizmu to stróż nocny i żandarm pilnujący interesów jednostek, którego celem jest utrzymanie porządku społecznego, redystrybucja dóbr materialnych, zabezpieczenie obywateli przed zagrożeniami życia, ochrona ich mienia itp. Autor zauważa, że brakuje w tej koncepcji idei autentycznego dobra wspólnego.

Kolejnymi zagadnieniami, którymi zajmuje się ks. Kowalczyk w swojej książce, są idea wolności i prawa człowieka. Stwierdza, że zwolennicy liberalizmu uznali wolność za istotę człowieczeństwa. Wolność to dobro samo w sobie i to dobro najwyższe, a wszystko inne jest wtórne i winno być podporządkowane respektowaniu wolności.

Owa wolność indywidualnego człowieka jest w liberalizmie absolutyzowana, stając wyznacznik norm etyczno-społecznych. Jest celem samym w sobie, dlatego nie powinny jej naruszać: ekonomia, polityka, kultura, wychowanie, a także religia (s. 133). W problematyce praw człowieka w ujęciu liberalnym, autor dostrzega niespójność wewnętrzną. Potwierdzeniem tego jest antagonistyczne ujmowanie wolności i równości. Prawa człowieka są sensowne jedynie na bazie personalizmu ontologicznego i aksjologiczno-etycznego.

W dalszej części autor podejmuje problemy liberalizmu w odniesieniu do: prawdy, etyki i religii. Twierdzi, że liberalna koncepcja prawdy uwikłana jest w wielorakie sprzeczności, a przede wszystkim relatywizuje prawdziwość innych koncepcji życia społecznego. Z kolei indywidualistyczno-liberalna etyka, faworyzująca idee użyteczności i przyjemności, prowadzi do barbaryzacji życia społecznego. Analizując zagadnienie, liberalizm a religia, ks. Kowalczyk zauważa ambiwalentność tej relacji. Stosunek liberalizmu do religii jest w warstwie deklaracji pozytywny lub neutralny, faktycznie bardzo często krytyczny i napastliwy. Oponując przeciw społecznej funkcji religii liberalizm w rzeczywistości działa na szkodę społecznego dobra wspólnego.

W dwóch ostatnich punktach tej pozycji książkowej ks. Kowalczyk ukazuje wypowiedzi myślicieli chrześcijańskich i nauczania Magisterium Kościoła na temat liberalizmu oraz ukazuje zalety i wady tego nurtu filozoficzno-społecznego. Stwierdza, że liberalizm nie jest monolitem, lecz posiada wielorakie aspekty: historyczne, geograficzne, kulturowe, merytoryczne i przedmiotowe. Liberalizm ekonomiczny ze swoimi podstawowymi elementami: własności prywatnej, wolnego rynku, afirmacji inicjatywy, przedsiębiorczości i odpowiedzialności, znajduje w zasadzie aprobatę Kościoła, czego potwierdzeniem jest encyklika *Centesimus annus*. Nauka społeczna Kościoła nie wnosi również istotnych zastrzeżeń pod adresem liberalizmu społeczno-politycznego, chociaż w kwestii praw człowieka odmiennie rozkłada akcenty. Krytyczna ocena Kościoła odnosi się do liberalizmu filozoficzno-aksjologicznego, który w swych podstawach zawiera błędne twierdzenia o autonomii jednostki w jej działaniach, motywacjach i korzystaniu z wolności.

Dialog chrześcijaństwa i myśli liberalnej jest dzisiaj potrzebny. Pozycja w opracowaniu ks. Kowalczyka podejmuje zatem bardzo aktualną problematykę współczesnej rzeczywistości. Jej zaletą jest wieloaspektowość ujęcia liberalizmu oraz bogata i fachowa literatura. Wszystkie poruszane zagadnienia charakteryzują się rzetelnością i rozległą znajomością problematyki liberalizmu. Na uwagę zasługuje także bardzo komunikatywny język i logiczność argumentowania. Pozycja ta z pewnością okaże się cenną pomocą przy wielorakich spotkaniach i dyskusjach naukowych. Jest to znacząca i dziś bardzo na czasie pozycja dla wszystkich polityków i ludzi zajmujących się problemami życia społecznego.

ks. Jarosław Koral SDB

Duchowieństwo polskie 1994. Opr. W. Zdaniewicz, J. Isajew. Poznań 1995, ss. 683.

W roku 1975 ukazał się drukiem pierwszy ogólnopolski *Spis duchowieństwa diecezjalnego w Polsce*, przygotowany w Zakładzie Socjologii Religii funkcjonującym przy Wyższym Seminarium Duchownym Stowarzyszenia Apostolstwa Modlitwy w Ołtarzewie. Tom ten zapoczątkował zarazem serię *Statystyka Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*. Po dwudziestu latach dawny Zakład Socjologii Religii, przekształcony w r. 1993 w Instytutu Statystyki Kościoła katolickiego Stowarzyszenia Apostolstwa Modlitwy, wydaje piąty już z kolei spis duchowieństwa polskiego (poprzednie w latach 1975, 1980, 1985, 1991), będący równocześnie dziewiątym tomem wspomnianej wyżej serii. Ukazuje on stan na dzień 31 XII 1994.